

De Godsvrucht, vereiste tot de wetenschap

(Oratio de pietate cum scientia conjungenda)

Door

Gisbertus Voetius
professor in de gewijde talen

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

L.S.

In het jaar 1634 aanvaardde de beroemde Gisbertus Voetius bij de oprichting van de Illustre School te Utrecht, reeds in 1636 tot een Academie verheven, zijn hoogleraarsambt met een redevoering, getiteld, Oratio de pietate cum scientia conjugenda. Voetius betoogt hierin zo duidelijk en krachtig mogelijk, dat de Godsvrucht nimmer van de wetenschap mag gescheiden worden.

Ook in onze tijd kan het zijn nut hebben, hieraan herinnerd te worden.

Op verzoek van het Bestuur van het Gereformeerd Traktaatgenootschap "Filippus" hebben we haar uit de Latijnse in de Nederlandse taal overgezet.

Moge des Heeren zegen op deze arbeid rusten!

J. Westerhuis

V. D. M.

Groningen

18 November 1901

Rede over de Godsvrucht, vereiste tot de wetenschap

Aanzienlijke en machtige toehoorders.

Plutarchus verhaalt, dat Pericles, als hij tot het volk zou gaan spreken, altijd zijn God placht te bidden, dat hem geen woord ontvallen mocht, dat niet paste bij de zaak, die aan de orde was. Waar ik thans in een zo aanzienlijke vergadering zal spreken, heb ik voorwaar geoordeeld veeleer diens voorbeeld te moeten volgen, dan door een wijdlopig opgestelde voorafpraak u op te houden, en door een geheel overbodig beroep op uw welwillendheid uw beschaafde oren te kwetsen. Niet alleen omdat elke inleiding te lang is voor hem, die nar de behandeling van het onderwerp zelf verlangt; maar vooral, wijl ik zal spreken in naam van hen, wie ik naar de wil van God zeer graag mij en al het mijne, krachtens het besef van mijn roeping, ten dienste gesteld heb.

Tot U dan wend ik mij, o Almachtige, Genadige God, Vader van onze Heere Jezus Christus, Bron van alle wijsheid en verstand! U smee ik ootmoedig, ons aller verstand door de genade van Uw Geest te verlichten, onze lippen en onze oren te openen, opdat woorden van waarheid en vrede tot Uw verheerlijking en de zaligheid van velen door mij bekwaam uitgesproken, door allen recht gevat en bekwaam in daden omgezet worden. Verhoor ons omwille van de Zoon Uwer liefde, onze enige Zaligmaker, aan wie met de Vader en de Heilige Geest zij de lof, de eer en de heerlijkheid tot in eeuwigheid. Amen.

Toen ik, Hooggeachte toehoorders! nadacht, over welk soort van onderwerp ik bij de inwijding van de Theologische Leerstoel aan dit ons Atheneum het liefst zou spreken, kwam mij mijn ambt en roeping voor de aandacht. Het schijnt mij toe, dat deze uiteraard niet zozeer een aanbeveling van de wetenschappen en de edelste kunsten - reeds dikwijls en op uitstekende wijze door zeer geleerde Ambtgenoten gegeven -- als wel een opwekking tot Godzaligheid eist; indien wij ten minste deze, die wel ons ontvlucht, maar niet de aarde verlaat (zoals de dichters van de Oudheid van hun Astrea zeiden) kunnen terugroepen en vasthouden. Vooral, omdat ieder, die ogen heeft, ziet, en ieder, die God vreest, het betreurt, dat een allerbedroevendst verval deze tijden van het herstelde Christendom ternauwernood dulden kan en dat, nu het bijgeloof is verdreven, het Libertinisme, het Epicurisme, de zorgeloosheid, de losbandigheid, ja de gehele wereld als een in slagorde geschaard leger op ons losstormt, zodat in waarheid van onze tijd kan gezegd worden dat er veel wetenschap, maar weinig geweten is, en wat in de oude tijd een ieder in de mond had, 'dat de eeuw vruchtbaar in godsdiensten, maar onvruchtbaar in godsdienst is.'

Zover is het gekomen dat die onmatige begeerte naar kennis, (om met Seneca te spreken) voorhoven, gaanderijen, markten, steden, velden, huizen, schepen, wagens en eindelijk alle gymnasia heeft doordrongen, en alle mensen liever willen redetwisten dan leven. Om dit alom voortschrijdende, verderfelijke kwaad naar ons vermogen tegen te staan, hebben wij besloten, deze dag allen, aan wie de eer van God en eigen zaligheid enigszins ter harte gaat, in het geweten hiervan te overtuigen, dat de Godzaligheid met de wetenschap moet verbonden worden, vooral door studenten en mannen van wetenschap en wel op de gymnasia bij de studies. Voor christenhoorders, voor een godgeleerd redenaar, voor dit vermaard Gymnasium, een inrichting van een

zeer aanzienlijke en verstandige Overheid uitgaande, voor de wensen en geoorloofde begeerten van alle weldenkenden, ouders, begunstigers, voogden en beschermers is deze stof zeer gepast; ja, zonder twijfel zal zij bij u gemakkelijk gunst en toejuicing verwerven.

Opdat dan onze rede geregeld voortga, achten wij het de moeite waard eerst met een enkel woord te verklaren wat Godzaligheid is.

Wij zullen niet dwalen, als wij met de Heilige Schrift zeggen, dat zij is het geloof, door de liefde werkende; of als wij haar inhoud stellen in die trits van deugden, namelijk, geloof, hoop en liefde. Het eigenaardig karakter van de Godzaligheid geeft Cyprianus, die heilige martelaar voor Christus, die in waarheid "handelde zoals hij sprak" en 'sprak zoals hij handelde', helder en bevattelijk, doch tevens geleerd en krachtig, met deze woorden aan: Zij bestaat in nederigheid in de omgang, standvastigheid in het geloof, bescheidenheid in de woorden, rechtvaardigheid in de daden, barmhartigheid in de werken, kuisheid in de zeden; zij weet niet onrecht te doen, maar kan het haar aangedane wel verdragen; zij houdt vrede met de broederen, heeft God lief met het gehele hart; bemint Hem als Vader, vreest Hem als God; zij stelt niets boven Christus, naardien Hij niets boven ons gesteld heeft; Zijn liefde hangt zij onafscheidelijk aan; als het gaat om Zijn Naam en eer, betoont zij standvastigheid in de belijdenis, geloof in de strijd; in de dood verwacht zij met lijdzaamheid de kroon. Dat is: zij wil het gebod Gods doen, zij wil de wil van de Vader volbrengen. Tot zover Cyprianus.

Een zodanige Godzaligheid, die inderdaad de onafscheidbare metgezel van de ware wijsheid, de koningin en beheerseres van alle deugden en van al onze handelingen is, legt de wet des Heeren zelf aan aller gewetens op, inzonderheid aan hen, die de goddelijke en de menselijke wetten bestuderen. Om op de beste wijze de wetten, die zij ingesteld hadden, bij de aan ondeugden en kwade neigingen overgegeven mensen enig gezag te verschaffen, hebben de oude wetgevers, Lycurerus, Numa en andere, voorgewend, dat zij deze uit de hemel hadden ontvangen en hebben zo haar oorsprong tot een goddelijke openbaring en de gemeenzame omgang met een of andere god of godin teruggebracht. Nu echter het licht van het Evangelie zo helder schijnt, de belijdenis van het Christendom zo duidelijk en wijd en zijd verspreid is, hebben wij aan dit luisterrijk Gymnasium, in deze kring van hoorders, aan zodanige hulp en zodanige verdedigers geen behoefte. Ik zal u, alsof ik moest twijfelen, niet vragen, wat de zalige Paulus aan Agrippa vroeg: *Geloofst gij, o koning Agrippa, de Profeten?* Neen, ik zal met vertrouwen en grote blijdschap luid zeggen: Ik weet dat gij het van God gegeven en onbetwijfelde Woord van God gelooft, dat gij Christenen, medeburgers der heiligen, huisgenoten Gods, der goddelijke natuur deelachtig, kinderen der Profeten, kinderen der Schriften bent. Hoort dan uw God, o volk van God, uit de hemel geboren geslacht; hoort, oprechte kinderen, uw Vader spreken door de mond van de apostel, 2 Petrus 1: 5-9: *En gij, tot hetzelve ook alle naarstigheit toebrenghende, voegt bij uw geloof deugd en bij de deugd kennis en bij de kennis matigheit en bij de matigheit lijdzaamheit en bij de lijdzaamheit Godzaligheid en bij de Godzaligheid broederlijke liefde en bij de broederlijke liefde liefde jegens allen. Want zo deze dingen bij u zijn en in u overvloedig zijn, zij zullen u niet leeg noch onvruchtbaar laten in de kennis van onze Heere Jezus Christus. Want bij welke deze dingen niet zijn, die is blind, van verre niet ziende, hebbende vergeten de reiniging zijner vorige zonden.* En elders, Jak. 3: 18: *Wie is wijs en verstandig onder u? die*

bewijze uit zijn goede wandel zijn werken in zachtmoedige wijsheid." En een weinig verder: "Maar de wijsheid, die van boven is, is ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden, gezeglijk, vol van barmhartigheid en goede vruchten. Dit beveelt de hoogste Wetgever, die behouden kan en verderven. Dit eist van u de Bron van alle wijsheid, van wie alle goede gave en volmaakte gift, van wie kunst en wetenschap, wijsheid en verstand, van wie het woord der tong afdaalt. Dit roept Hij u toe, die als de opperste Leidsman der Muzen de scholen en de studiën bestuurt; die in waarheid als de Behouder der vluchtende letteren de barbaarsheid van onze hoofden afwendt; die ons aanleg en vatbaarheid geeft voor de letteren die de Edelachtbare Magistraat dezer beroemde stad deze goede gezindheid heeft verleend. Indien wij onderdanen des, Heeren, indien wij kinderen der wijsheid zijn, indien wij ons in waarheid op de studie toeleggen, indien ons hart van verheven en edelmoedige liefde tot de wijsheid brandt; indien wij door een heilige zucht en ijver ons wenssen te verheffen boven het algemene lot der *oningewijden* (Latijn: idiotae), ja ook van hen (Latijn: proletarii), die bij de *eerste beginselen* blijven staan, zo laten wij onze zo goedertieren Vader horen, waar Hij ons tot Zich, tot het Zijne, tot Zijn goed, ja tot ons goed, tot onszelf aanhoudend roept, opdat wij in waarheid onszelf en Hem mogen toebehoren; laten wij des te aandachtiger horen, naarmate wij door een groter en sterker band dan alle anderen aan Hem verbonden zijn.

Het is een voortreffelijk gezegde, dat verhaald wordt van een koning, de grootste, die in onze tijd heeft geleefd: *toen ik, zei hij* (Hendrik IV, koning van Frankrijk, vertaler), *geboren werd, werden ongeveer honderduizend mensen met mij geboren. God heeft echter gewild, dat ik onder die allen geboren werd om te regeren.* Ons betaamt het dus inzonderheid, Zijn weldadigheid dank te vergelden en te bedenken, dat de zonden der Overheden niet klein zijn. Moesten niet allen, die de wetenschappen beoefenen, alzo bij zichzelf denken? Hoeveel schippers, handwerkslieden, werktuigkundigen, landbouwers, gewone soldaten, ja zelfs ook bedelaars, blinden, kreupelen, stommen, krankzinnigen, dommen, zijn met mij geboren! En God heeft mij onder die allen, tegelijk met mijn geboorte een goede aanleg, met mijn opvoeding een overvloedige gelegenheid tot ontwikkeling in scholen en gymnasia en daarbij aanzienlijke, rijke, vrijgeveige ouders of begunstigers en milde beschermers, en bij deze eervolle letterkundige loopbaan andere hulpmiddelen in overvloedige mate verschaft. Waarom dralen wij, met David te zeggen: "Wat zal ik de Heere vergelden voor al Zijn weldaden, aan mij bewezen?" (Ps. 116). En: "Maar wat zal David nog meer tot U spreken? Want Gij kent Uw knecht, Heere, Heere. Om Uws woords wil en naar uw hart hebt Gij al deze grote dingen gedaan, om aan Uw knecht bekend te maken. (2 Sam. 7). Wat, toch, is heerlijker voor het aangezicht van onze God, die de eeuwige wijsheid is, voor het aangezicht der Engelen (die vanwege hun kennis door de *Platonici daemones*, door de *Peripatetici verstanden* genoemd worden) dan dit, dat zij, die in de geheimen der wijsheid zijn ingewijd en zij, die de gewijde en ongewijde letteren beoefenen, de stem der eeuwige wijsheid onder de hooggeplaatsten in de staat, in de straten, in de tempels, in het gymnasium, in de legers, in de studiën, in de gezelschappen, in de wandelplaatsen, ja overal horen klinken. O wat een verrukkelijk schouwspel, als wij zien, dat die edele krijgsknechten der wijsheid, voor het aangezicht van hen, die als Goden op deze aarde zijn, namelijk ouders, vrienden en begunstigers, in een verheven werkring geplaatst, met een onwankelbaar en verheven gemoed die roemrijke strijd voor de Godzaligheid ondernemen, en die schandelijke en verleidelijke pest van de begeerlijkheden der jonkheid, die hen tot de grootste zonden

verlokten, bedwingen en de zwakken onder hen Alexander de Grote in verhevenheid en de dapperste veldheren in het behalen van overwinningen ver overtreffen. Hoe roemloos, hoe verfoeilijk, hoe diep betreurenswaardig daarentegen, dat studenten zonder vrees Gods, zonder oefening tot tedere Godzaligheid, zonder ook maar een beginsel van deugd te bezitten, als kinderen der aarde voor de aarde opgeschreven, aan de wereld overgegeven, het vlees en de ijdelheid dienen en zoals kamelen in de brandende hitte, of als schepen, die schipbreuk lijden, in de storm als in een draaikolk worden om- en omgevoerd.

Och of dat gezegde, dat reeds vanouds velen in de mond hadden, namelijk, dat de geleerden de slechtsten zijn, eenmaal begraven kon worden!

Och of wij met vereende krachten die schandvlek van de Akademies, de Gymnasia en de vergadering van de studenten eens verwijderen mochten! Reeds begint ñ wij kunnen het niet zeggen zonder schaamte en smart ñ bij velen en onder deze volstrekt niet kwaadgezinden, die heerlijke naam "studenten", welke (indien maar de daden met de woorden, de zaken met de titels overeen kwamen) nooit zonder eer moest genoemd worden, in zo grote verachting te komen, dat de studenten bij hen evenzeer geacht en geëerd zijn, als kunstmakers en onbeschaamde hansworsten of Libertijnen en Epicureën, of een troep soldaten zonder een soldatenhart, nachtbrakers, uitschot der mensen, kinderen Belials (d. w. z. onnut), die, zoals de Schrift zegt, alle juk verbroken en alle palen van Godsvrucht, eerbaarheid en schaamte omgeworpen hebben. Zij menen toch, dat zeer velen, - in ledigheid en brooddronkenheid levende, - hiertoe slechts geboren zijn, hiertoe zich aan de studies gewijd hebben om des te doortrapter slecht te kunnen zijn, om met des te groter bevalligheid en geestigheid hun ijdelheid en dwaasheid, met een waas van wijsheid bedekt, de wereld te kunnen ten beste geven; om het goed van hun ouders, met grote inspanning, zuinigheid en spaarzaamheid verworven, in zo kort mogelijke tijd er door te jagen en als vrucht van zoveel kosten na lang uitzien niets thuis te brengen dan ijdelheid, trotsheid, spotzucht, aanmatiging, verkwisting en allerlei onmatigheid, daar zij namelijk alle godsdienst, alle eerbaarheid, alle humaniteit inderdaad afgeleerd (zo maar niet afgezworen) hebben, en niet van beesten mensen, maar van mensen beesten zijn geworden, makers van Elpenor, zwijnen van Epicurus, door ik weet niet welke toverdranken behekst. Ik zal nu niet zeggen, met welk recht of onrecht sommigen in die mening zijn vervallen; ook laat de tijd niet toe, over deze zaak breder en in het openbaar uit te weiden, doch ik kan mijn smart en mijn vrees niet ontveinzen.

Deze zit mij diep in het hart en kwelt en beangst mij.

Welke vrees, zult u zeggen?

Ik vrees maar al te zeer, dat God, vermoeid van hun ondankbaarheid en zorgeloosheid, op vele studenten en mannen van wetenschap de zeer treurige klacht zal toepassen, welke de profeet over de voornaamsten en overheden uitstort: "Daarom zei Ik: Zeker, zij zijn arm, zij handelen dwaas, omdat zij de weg des Heeren, het recht huns Gods, niet weten. Ik zal gaan tot de groten en met hen spreken; want die weten de weg des Heeren, het recht huns Gods; maar zij had de tezamen het juk verbroken en de banden verscheurd. Daarom zal hen een leeuw uit het woud verslaan, een wolf der wildernissen zal ze verwoesten, een luipaard waakt tegen hun steden", enz. (Jer. 5:6). Wat, bid ik u, zou ik, hoe graag ik ook zou willen, beters kunnen voorspellen aangaande hen, die vanwege hun rustige studies en vanwege hun verhevene beschouwingen dichter bij God, hun Zon, de Bron van hemelse warmte, zijn; die meer

rechtstreeks en met grotere kracht door die Zon bestraald worden en toch even koud en gevoelloos zijn als dat land van sneeuw en ijs, waarin enige jaren geleden de Hollandse Argonauten een nacht van vele maanden in hun hut hebben doorgebracht. Het is hun de moeite niet waard, terwille van het heilige een voet te verzetten of een vinger op te heffen: het is hun te min en te verachtelijk met het geringe en ongeleerde volk zich te gewennen aan de huiselijke en private oefeningen der Godzaligheid, vlijtig de samenkomsten bij te wonen, zich door belijdenis bij de gemeente, d.w.z. de hemelse stad, aan te sluiten, zodat altijd door de klacht van Augustinus, in zijn "Belijdenissen" geuit, van kracht blijft: "Ziet de ongeleerden maken zich op en nemen de hemel in, en wij wentelen ons met onze redetwisten voortdurend in vlees en bloed."

Maar wij verzekeren ons van u, voortreffelijke Toehoorders, betere dingen en met de zaligheid gevoegd; daarom gebruiken wij ook grotere vrijmoedigheid in het spreken. Ik went mij zo tot u, priesters van Themis, die u toelegt op de kennis van wat recht en billijk is en straks scheidsrechters en bestuurders zult zijn; dat u tenminste diep in het hart geprent zij, wat men aanstonds bij het doorlopen van de Institutie leest: De voorschriften van het recht zijn: eerbaar te leven, een ander niet te kwetsen, een ieder het zijne te geven. Als u dit hoort en leest, denkt dan niet slechts aan het afbakenen der grenzen, het verdelen van een erfenis, de afwatering van het dakwater, de leiding van een riool en andere vaak vuile en onbeduidende zaken, waarover gewist wordt; maar ook aan de bronnen van het recht en de gerechtigheid, namelijk de liefde tot God en het plichtmatig gedrag jegens Hem, van welke liefde de liefde jegens de naaste als jegens het beeld Gods de terugslag en spiegelafdruk is.

Overweegt in heilige stemming het hoofdstuk, dat over de Drie-eenheid handelt en andere goddelijke hoofdartikelen betreffende het vaststellen en handhaven van Godsdienst en Godsvrucht, welke hier en daarin uw Codex en Novellen verspreid zijn. Terwijl u anderen voorschrijft, de God van uw vaders te dienen en de Godsvrucht der heilige vorsten tevoren, moet noch wilt uzelf zich immers aan deze voorschriften onttrekken, opdat gij niet getroffen wordt door de pijlen van de Apostel, welke hij eens afzond tegen de mannen van uw orde: "Daarom, zei hij, zijt gij niet te verontschuldigen, o mens wie gij zijt, die anderen oordeelt; want waarin gij anderen oordeelt, veroordeelt gij uzelf, want gij, die anderen oordeelt, doet dezelfde dingen, enz. En denkt gij dit, o mens, die oordeelt degenen, die zulke dingen doen, en dezelve doet dat gij het oordeel Gods zult ontvlieden?" (Rom. 2: 1-3). Wat baat het, alle kronkelpaden der wetten, alle schijntegenstrijdigheden met alzijdige scherpzinnigheid na te vorsen, door menigvuldige overrekeningen in last te brengen, indien u de schuilhoeken van uw hart niet doorzoekt; indien u de ruimten en omwegen van uw eigen leven niet afmeet; indien gij elkaar bestrijdende dobberingen van uw genegenheden en begeerten niet richt naar de maatstaf van het goddelijk recht; indien u God de schuldige eer, indien u naar de wet der gerechtigheid niet geheel uzelf aan Hem geeft? Een groot rechtsgeleerde uit vroegere tijd, verlangde in een rechter een tweeledige fijne smaak, namelijk met betrekking tot de wetenschap en met betrekking tot het geweten. De aard en natuur van de studie zelf eist, dat u in uw Akademische loopbaan vroegtijdig u beide eigen maakt, opdat, als u daar een proef hebt geleverd van uw geloof, Godsvrucht en reinheid van zeden en men u gemakkelijker en met meer gerustheid uit de school heeft opgeroepen, om magistraats- en rechterlijke ambten te bekleden, gij naar het voorschrift van de vrome koning Josafat het gericht voor God houdt en niet voor de mensen. (2 Kron. 19.) Aristoteles, de adelaar onder de

wijsgeren, dat wonder der natuur, zegt dat de jongeling vanwege zijn bruisende hartstochten van de staatkunde moet worden afgehouden. Ik wil niet zoals sommigen, deze uitspraak hekelen, maar zou liever geloven, dat die wijsgeer, toen hij dit zei, niet de jongelingschap in het algemeen op het oog had, maar jongelingen, die met misdaden en gruwelen beladen of, door dwaze begeerten gedreven, overdag dronken met hun gezellen daar heengaan, alzo het uitschot der jongelingschap, een aanfluiting voor het volk, een ontsiering van die architectonische wetenschap (zo noemt hij de staatkunde) en schandvlekken der wereld.

Het zij verre, dat die redenering op u, die christenen en echte studenten bent, zou slaan; met grote blijdschap passen wij deze uitspraak van de Apostel op u toe: "Ik schrijf u, jongelingen, want gij hebt de Boze overwonnen." En: "Ik heb u geschreven, jongelingen, want gij zijt sterk en het Woord Gods woont in u en gij hebt de Boze overwonnen." (1 Joh. 2). God heeft erewild dat u allen uit eerbare, niet weinigen onder u uit wetenschappelijk gevormde of adellijke christenouders geboren werd, en daarbij, dat gij u aan zodanige heilige studies wijden zoudt, opdat u zich boven de mensen in het algemeen zoudt verheffen, en er als het ware altijd een zaad zou zijn, waaruit de Republiek zich voor het vervolg de mannen, die zij nodig heeft, overvloedig zou kunnen verschaffen. Erkent u dan niet met een dankbaar hart Gods bijzondere weldadigheid jegens u? Bereidt u zich niet voor met alle middelen, die de Godsvrucht verleent, tot een zo verheven en zwaarwichtig ambt? De kunst der kunsten en de wetenschap der wetensnappen is, zoals Gregorius van Nazianze opmerkt, het regeren en besturen van de mens, die onder alle schepselen het meest doortrapt is om zich te wenden en te wisselen. Wie zou hier dan niet met de Apostel uitroepen: "Wie is tot deze dingen bekwaam?" Homerus, de wijste der dichters noemt de koningen voedsterlingen van Jupiter; en, indien dit niet zo was, zouden zij, aan wie de zo zware taak der regering en der rechtspraak is opgedragen, tot algehele moedeloosheid moeten vervallen. Gij ziet, welk een gemeenzame omgang, met welk een vrijmoedigheid tot God, allen zich door bekering, geloof, gebeden en andere voortdurende handelingen van geloof en liefde moeten verschaffen, die met vaste schreden dat verheven doel trachten te bereiken, indien de Doctoren in de staatkunde enig vertrouwen zullen genieten; aan wie de bewaring der beide Tafelen, aan wie de koninklijke zorg voor het heilige, namelijk de macht betreffende de uitwendige aangelegenheden der kerk, aan wie de regeermacht eens zal worden toevertrouwd. Wij weten, dat in die stikdonkere nacht, welke, voor de dag der Hervorming was aangebroken, op de meeste Kerken van het Westen gevallen was, inzake godsdienst en Godsvrucht de naam van staatkundigen en rechtsgeleerden bijna berucht was geworden, naardien men overal dit bijtend gezegde in de mond had: "Een goed rechtsgeleerde een slecht christen." Wij koesteren echter het geenszins ongegrond vermoeden dat de Staatkundigen en Rechtsgeleerden niet om hun Atheïsme of Epicurisme of vanwege de verachting welke de ware christenen die stand toedroegen, met dit gezegde zijn gedoodverfd, maar veeleer om hun goede zorg voor de godsdienst, om hun moedige verdediging van de vrijheid en de rechten van Kerk en Staat tegen de aanmatiging van hen, aan wie zulks naar uitwijzen van het goddelijke, oude kerkelijke en burgerlijke Romeinse recht, het minst betaamde. Hoedanig ook de oorsprong van dit gezegde is en wat er aanleiding toe gegeven heeft, de gelukkiger tijden van de Hervorming hebben in het licht gesteld, dat geen mannen meer geschikt zijn, om de Godsvrucht te behartigen, te verdedigen en te verbreiden dan de ware Staatkundigen en Rechtsgeleerden.

Hiervan geven overvloedig bewijs de voorbeelden van Bugenhagen van Pommeren, Theodorus Beza, Olevianus, Anthonius van Sadeele, Bonaventura, Cornelius Bertram, vooral de zeer diepzinnige en Godzalige theoloog Johannes Calvijn, die vroeger rechtsgeleerde geweest was; de namen en werken van dezen zijn bij de ware vromen in gezegend aandenken en zullen dit altijd blijven. Wat zal ik zeggen van de Rechtsgeleerden of de Staatkundigen, die blijvende in hetgeen waartoe zij geroepen zijn, het vaandel van Godsvrucht en godsdienst hebben kunnen opheffen tot opwekking en aanvuring zelfs van de herders, die krachtens hun ambt de heilige dingen bedienen?

Zodanigen waren Andreas Gorrutius, Innocentius Gentiletus, Franciscus Hotomannus, Joachim Vadianus, burgemeester van St. Gallen, en dat Neurenberger raadslid, dat onder de naam van Leidhresser die in de theologische wereld zo beroemde gedenkschriften heeft uitgegeven. Vervolgens de adellijke heren Philips van Morne, heer van Plessis; Philips Marnix, heer van St. Aldegonde; de edelen Otto Grunradius en de ridder Humfred Linde, die ook thans nog in Engeland leeft en schrijft, insgelijks Johannes Haiwardus, een Engels Rechtsgeleerde, schrijver van een zeer Godvruchtig boekje, dat thans onder de titel van "Kabinet van een verlegen of aangevochten ziel" niet slechts in het Engels, maar ook in het Hollands in het licht is gekomen. Ook mogen wij niet voorbijgaan de Rechtsgeleerden, die licht verspreid hebben over de gewijde letteren en studies, n.l. Conradus Heresbachius, Conradus Ritterhusius, Johannes Seldenus, Christophorus Justellus, Desiderius Heraldus, Melchior Goldastus en die nieuwe ster, welke over ons Holland is opgegaan, namelijk Claudius Salmasius; bij deze moet, ofschoon hij nooit openlijk de Roomse zijde heeft verlaten, terecht geteld worden de beroemde Andreas Masius, een Rechtsgeleerde en raadsman van de hertoor van Kleef. Voegt bij al deze mannen zovele standvastige martelaren van Christus, zovele moedige belijders, zovele pilaren van Kerk en Staat, die deze klasse der wereld te aanschouwen heeft gegeven en dan zullen zij, die zich waarlijk op het Recht en de Staatkunde toeleggen, zien, dat zij door een aanzienlijke wolk van tot hun stand behorende getuigen omringd zijn, opdat zij des te vuriger en gelukkiger mogen lopen de loopbaan der Godzaligheid, die hun is voorgesteld.

Ook wend ik mij tot u, geliefde Wijsgeren, die onze Theologie in de naaste graad van bloedverwantschap bestaat, en aangaande wie ik altijd heb toegestemd en toestemmen zal, wat de beroemde wijsgeer Jakobus Sczegkuis van Schorndorf gezegd heeft: "Ik oordeel, dat de Kerken dan eerst gelukkig zullen zijn, als de ware Wijsgeren de Theologie of de Theologen Godzalig de wijsbegeerte beoefenen." Ook u, Medici, behoort tot het geslacht van de wijsgeren (omdat, naar het getuigenis van een wijsgeer, de Geneeskundige aanvangt, waar de Natuurkundige ophoudt). U zult mij getuigenis geven, dat er geen deel van uw studie is, dat niet het hart langs de trappen der geschapen dingen tot de hemel opheft; dat niet, door de oorzaken na te speuren, tot de eerste Oorzaak van alles, tot de eerste Beweger, zoals Aristoteles zei, tot het Middelpunt van dit Heelal, tot de Maker en het Einde van alles opleidt; of zij misschien Hem tasten en vinden mochten, want Hij is niet ver van een ieder van ons; in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij; zoals de Apostel, toen hij te Athene in het midden van Wijsgeren was, met woorden, geheel aan de Wijsbegeerte ontleend, gesproken heeft. Gewoonlijk beschrijft men de Wijsbegeerte als de kennis van goddelijke en menselijke zaken, Plato als een nadenken over de dood, anderen op andere wijze. Niemand is zo klein van verstand of hij bemerkt wel, dat hij, zelfs reeds

door de naam, maar veel meer door de studie der wijsbegeerte, die hem daartoe de schoonste gelegenheid biedt, tot verachting van de wereld, tot overdenking van de hemelse dingen, tot eerbied voor de Godheid, tot waarneming van de godsdienstplichten wordt opgewekt. Want, hoe dikwijls hij ook wijsgerig nadenkt over de stof en de vorm der wereld, over alles, wat het heelal vertoont, over de mens, die een wereld in het klein en een samenvatting van het gehele heelal is, over de staartsterren, de winden, de bliksem en andere luchtverschijnselen; hoe dikwijls hij ook de harmonie der hemelen en der dingen omhoog en omlaag - het woord "harmonie" genomen in de zin van David, niet in die van Pythagoras - met een aandachtig oor beluistert, het kan niet anders of hij aanschouwt zichzelf en de andere mensen in dezelfde spiegel en wordt naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd; overeenkomstig het gezegde van Boëthius: Dat de liefde, waardoor de hemel bestuurd wordt, ook onze harten moet besturen.

Zal hij niet met David uitroepen: "Als ik Uw hemelen aanschouw, het werk Uwer vingeren, de maan en de sterren, die Gij gemaakt hebt: wat is de mens dat Gij zijner gedenkt? of de zoon des mensen, dat Gij hem bezoekt?" (Psalm 8).

Augustinus zei: de hemel en de aarde, en al wat in dezelve is, herinneren mij zonder ophouden, dat ik mijn Heere moet liefhebben." (Libr. 2 de arca Morali, hoofdst. 4). Hugo van St. Victor zegt, dat er van alle schepselen een drievoudige stem uitgaat, namelijk: ontvang, geef terug, ontvlucht: ontvang de weldaden, geef liefdedienst terug, ontvlucht de straf. Het zou een onbegonnen werk zijn, als wij hier wilden opsommen, hoeveel duidelijke stemmen der Heidenen, evenals de zegetekenen van Miltiades, niet toelaten, dat onze wijsgeren slapen.

Ja, zelfs aan Galenus, die niet ver van het Atheïsme was, ontsnapte zijns ondanks die waarheid: "Deze heilige rede," zei hij, "stel ik samen als een ware lofzang voor onze Schepper, en volgens mijn overtuiging dienen wij Hem *dan* in waarheid, niet als we Hem vele offeranden van stieren offeren of reukoffers van olie of kassia brengen; maar als we zelf erkennen en ook aan anderen verkondigen, hoe groot Zijn wijsheid, Zijn kracht, Zijn goedheid is." (Lib. 3 de usu part.). Doch laten wij ons in onze toespraak breidelen; want als wij de school en het boek der natuur wilden openen, al de bladen van dat boek omslaan en de stemmen van alle schepselen van naderbij beluisteren, onze rede zou zeker gemakkelijker een aanvang dan een slot vinden. Over het beoefenende deel van de Wijsbegeerte zal ik hier niets bijvoegen, want dit is of geheel gebrekkig of louter theologisch. Sommigen toch maken het tot een deel der Godgeleerdheid; anderen werpen enige meer gewichtige onderwerpen bij wijze van ostracismus uit de wijsgerige staat uit en verwijzen ze naar de Theologie, nog anderen verwijderen wel niet al die onderwerpen uit de plaats, die zij vanouds hebben ingenomen, maar zoeken ze toch aan te vullen en te versieren uit de Schrift en de godgeleerdheid. Hierin hebben onder andere de voortreffelijke mannen Johannes Althusius, een rechtsgeleerde, in zijn Zedekunde, Staatkunde en Rechtsgeleerdheid, Lambertus Danaeus, een godgeleerde, in zijn Zedekunde en christelijke Staatkunde, uitnemende dienst bewezen. Deze wijsbegeerte dan, welke, naar men zei, door Socrates uit de hemel naar de aarde gebracht was en welke de Godgeleerden, Rechtsgeleerden, Letterkundigen, Geschiedkundigen, Dichters, d.w.z. in één woord bijna allen die studeren, in de eerste plaats beoefenen of beoefenen moeten; deze alleen, zeg ik, moest wel aller harten van de aardse onreinheid aftrekken en tot de overdenking van een meer heilig leven en tot het beoefenen van de plichten van de Godzaligheid en van de eerbaarheid opwekken.

Zij voorzeker moest allen er toe brengen, de sekte van de Nominalisten vaarwel te zeggen en naar de legerplaats van de Realisten te wijken, opdat hun ook niet in nog erger mate overkomt, wat aan de wijsgeren uit de oude tijd gebeurd is, van wie we lezen, dat ze slechts trots waren op hun baard, mantel en enige diepzinnige spreuken, waarmee ze pronkten: en dat zij in alle toneelstukken en schimpdichten ten toon gesteld werden. Aangaande hen vinden wij ook bij A. Gellius dit puntige gezegde: "Ik haat de mens, die zich slap aanstelt in de arbeid en wijsgerige uitspraken in de mond heeft"; en bij Hieronymus: "Omdat zij dieren zijn geweest, zijn zij slaven van de roem en de volksgunst."

Ook zal ik niet nalaten melding te maken van u, die zich toelegt op de talen, de ***Dichtkunst de Redekunst, de Geschiedenis, de Oudheden en de historische en wijsgerige Kritiek***, welke zich aan alle wetenschappen ten dienste stelt.

U, Critici, beoordeelt alles tot de geringste tittel en jota toe; haast zouden we u evenals de oude wijzen van de Hebreëen *Sopherim* d.w.z. *tellers* noemen, waar u met het tellen, overwegen en uitwissen van woordjes, lettergrepen en letters bij goede schrijvers in een niet zelden onnutte en vervelende arbeid uw leven doorbrengt; waar u voor uw gevatte en gewaagde gissingen tegen uw collega's, en dat zonder einde en zonder mate, zo niet bloedige, dan toch scherpe gevechten met de pen voert, alsof het om het heil van het Romeinse volk ging; waar u op scherpzinnige wijze de goede schrijvers zonder de handschriften te bezitten, dikwijls dwingt te spreken naar uw inzicht, alsof ze op de pijnbank waren uitgestrekt.

Neemt er, bid ik u, enige tijd af en besteedt die om de godsdienst na te speuren en uw geweten te onderzoeken. Gaat uw gebreken na, verbetert de verdorven neigingen van uw hart; zo iemand, dan moet gij uit die Codex der eerbiedwaardige oudheid de onderscheiden lezingen optekenen en aan deze al de tijdperken, de toestanden en de daden van uw leven vlijtig toetsen.

Nooit voorzeker zal u deze arbeid berouwen.

Ik weet, dat er zeer ouderwetse critici uit uw orde zijn geweest, die zich aan het jacht maken op verouderde namen van de moeder van Euander, aan het verklaren van Martialis, Petronius, Apulejus, en dergelijke dichters, aan het uitpluizen van hetgeen goed of kwalijk gesteld was, zo geheel hebben gewijd, dat zij meenden, geen uren slechter te hebben besteed dan die welke zij met het lezen van de Heilige Schrift hadden doorgebracht. Lodewijk Vives verhaalt dit van Domitius Calderinus en Angelus Politianus; iets dergelijks deelt de schrijver van het leven van die ontuchtige Gaspar Scioppius mee, namelijk, dat het lezen van Plautus boven dat van de Heilige Schrift heeft gesteld. Maar met welke beschouwingen hebben die goede Critici hun leven gesleten? Met het navorsen of men lezen moest Virgilius of Vergilius, Carthaginienses of Carthaginienses, preimus of primus en met dergelijke wanklinkende en straatse beuzelingen meer; ja, wat nog slechter is, met het verklaren van wellustige schrijvers en het maken van zogenaamd aardige verbeteringen en schandelijke opmerkingen, die uit de volheid van het onreine hart opborrelden. Als zodanigen zijn Calderinus en Politianus door Lodewijk Vives en Scioppius (de Munsterse Hypobolimaëus) door Varro in zijn Satyra Menippea voor het oog van alle mannen van wetenschap gebrandmerkt.

O, u in de aarde verwarde zielen, die ontbloot bent van al wat hemels is, zullen in plaats van die vuiligheden, die drek van de Duivel, ons die kuise lekkernijen van de

Schrift (zoals Augustinus ze noemt) verachtelijk zijn? Zij is in waarheid nectar en ambrozijn, de oceaan van alle wetenschappen, de schatkamer van alle welsprekendheid, de voorraadschuur van alle kunsten en van alle oudheden, de wetsteen en vijl, de bouwmeesteres en regel, het beginsel en einde van alle studies. Weest ook u welkom, zonen van de dichterts, van wie de beeltenissen door het zich graag uitbreidende klimop omrankt worden, en die, naar men zegt, de kransen, om hun geleerde hoofden gevlochten, aan de hemelgoden gelijk gemaakt hebben. Versiert uw hoofden met die onverwelkelijke kroon der Godzaligheid; moge God zijn het begin en het einde van uw lied, bezingt Hem bij het aanbreken en bij het scheiden van de dag. Laat niet toe, dat ellendige heidenen u de psalm van de Godsvrucht (indien maar van de Godsvrucht) ontroven. Hoort, hoe zij altijd en overal met hun goden, met Jupiter, de vader der goden beginnen.

U zal ik niet vergeten, zo zingt Theognis, noch als ik aanvang, noch als ik ophoud. Wat zal ik de geschriften van Aratus, Ovidius, Hesiodus en anderen; wat zal ik Orpheus, Callimachus en dergelijke liederenschrijvers, wat de doorlopende dichtkundige voorschriften, die over deze gaan, aanhalen? De dichters van de oudheid werden godgeleerden genaamd, omdat de mensen van hen de voorschriften om onberispelijk te leven, van hen de vroomheid, van hen de godsdienstplechtigheden, van hen de kennis van goddelijke zaken plachten te ontlennen, zodat een dichter, d.w.z. een openbaar leraar en voor voorganger van het volk, zonder godsdienst en zonder Godsvrucht, in die tijd iets onnatuurlijks zou geweest zijn. Vandaar, dat een dichter (moge men hem kunnen vertrouwen!) in de tijd van verval zich durfde beroemen: Mijn liefde voor de Goden en de Muze mij ter harte. (Horatius).

Zo onafscheidelijk, meenden zij, was de dichtkunst met de Godsvrucht verbonden, of moest zij ten minste zijn. Indien ik op Christendichters het oog sla, voorwaar, zij hebben door hun voorbeeld getoond, dat de dichtkunst der heidenen, evenals de aan de Egyptenaren ontroofde vaten, uitstekend tot nut van de tabernakel kan worden aangewend, en bij het uiteenzetten van de leer van de Godzaligheid en bij het bezingen van de lof van de Heere zeer doeltreffend gebruikt kan worden. De gedichten van Apollinarus, Gregorius van Nazianze, Synesius, Nonnus van Panopolis, Prudentius, Prosper, Paulinus, Boethius, Sedulius, Juvenecus, Arator en Proba Falconia hebben ook nu nog hun waarde niet verloren en bewijzen overvloedig, hetgeen ik zeg. Ik ben niet van mening, dat bij de nieuwere dichters de dichterlijke ader geheel is opgedroogd; ook onder hen zijn er, die niet meegedaan hebben, om, evenals zovelen, die de ijdelheid najagen, wellustelingen, dwaze windbuilen, eerloze en laffe dichters of rijmelaars, de onzedelijkheid, de goddeloosheid, het bijgeloof, de beeldendienst en de uitgelaten losbandigheid, tegelijk met de zinledige schoonklinkende uitdrukkingen, spreekwijzen en beelden der heidenen, in hun eigen gedichten en alzo door middel van een zeer ongepaste na-aperij, in de ontvankelijke harten van de jongelingen over te brengen, of het zedenbederf, dat onzer henzelf zeer sterk was doorgedrongen, met dit leugenachtige versje als met een vijgenblad te bedekken:
"In ons schrijven losbandig, in ons leven onberispelijk"

Volgt, zeer waarde Toehoorders, als u namelijk brandt van ijver voor die Goddelijke kunst, bovenbedoelde dichters: wees liever wijs met weinigen, dan dat u in gezelschap van velen dit strenge oordeel over u haalt: "Indien iemand schijnt godsdienstig te zijn en zijn tong niet in toom houdt, maar zijn hart verleidt, diens godsdienst is ijdel." (Jak.

1:26). En: "Van elk ijdel woord, hetwelk de mensen zullen gesproken hebben, zullen zij rekenschap geven in de dag des oordeels." (Matth. 12: 36). Dat Apollo, ik bedoel, uw aanleg voor de dichtkunst, Christus niet uit uw hart verdrijf! Dat de overigens zozeer geprezen beoefening van de dichtkunst u niet verhindere te doen, wat de Apostel vóór alles aanbeveelt: "Oefen uzelf tot Godzaligheid." Dat éne is nodig: laten wij dat leren, laten wij dat in beoefening brengen. Laten wij, gelijk Hieronymus vermaant, op aarde die dingen leren, welke kennis ons bijblijft in de hemelen. De wereld gaat voorbij en haar begeerlijkheid; de sierlijkheid der gedichten zal voorbijgaan, hun zoetvloeiendheid en bevalligheid zal niet geacht worden en hun heerlijkheid zal eens als een damp verdwijnen, hoezeer ook Pelignus, die de Metamorfofen samenvoegde, op de eeuwigheid rekent: "Nu heb ik", zegt hij, "een werk voleindigd, hetwelk noch de toorn van Jupiter, noch het vuur, noch het ijzer zal kunnen verteren"" enz. - Christenen, niet het bloed van Christus gekocht, met het beeld Gods getekend, door zijn Geest verzegeld, in het verbond opgenomen, gelijk zij met nieuwe tongen spreken, zo zingen zij ook liet lied des Lams, het nieuwe lied, dat een voorspel is van dat hemelse en eeuwige lied, waarvan allen, die geroepen zijn tot de bruiloft des Lams, het hemelse Jeruzalem zullen horen weergalmen.

Ook u, **Redenaars**, bid ik, gedachtig te zijn aan het doel, waartoe de goedertieren God u die voortreffelijke gave en bekwaamheid om anderen te overreden verleend heeft; immers om in de eerste plaats uzelf, vervolgens ook anderen tot Godzaligheid en deugd te bewegen. Bedriegt uw hart niet door een ijdele overredingsleer; meent niet, dat het voldoende is, over deugden en ondeugden, over roemrijke daden of plannen gepast en in schone orde te spreken en met redevoeringen, die niets te wensen overlaten, anderen genoeg te doen, terwijl u zelf in uw ondeugden rustig voort slaapt. Niet de rede overtuigt, maar de eden van hem, die ze uitspreekt. Ei toch, wilt liever, en dat wel met de uiterste nauwgezetheid, het begin en het slot van een beter leven, die bevestiging van uw ziel in alle goed werk, alle omgangen van uw sterfelijk leven en uw vreemdelingsreis, de schikking van al uw plichten jegens God en de naaste, alle vormen en bloempjes van deugden, al de versiering van een onbevlekt geweten en reine levenswandel, de gehele opbouw van een welgevoeglijke en teerhartige handel, met aanwending van de meest nauwgezette betrachting ñ wilt dit alles liever op de weegschaal leggen, opdat u bij God en mensen de goedkeuring wegdragen mag.

Spitst ook u, die u toelegt op de geschiedenis en oudheidkunde, uw oren. Of geeft de wetenschap en de methode van de geschiedenis u niet aan de hand, dat er natuurlijke, menselijke en goddelijke geschiedenissen zijn? De goddelijke nu leiden rechtspreekt en langs de kortste weg tot God; de natuurlijke langs een omweg tot de Formeerder van de natuur op. Wat bij de dichter door Aeneas, bij de ondergang van Troje verhaald, gezegd wordt, kunnen wij met meer recht zeggen aangaande de goddelijke geschiedenissen, aangaande de wonderen van de natuur, aangaande de verwonderlijke heilsgeschiedenis: "Wie zou zich bij het uitspreken van zodanige zaken van tranen kunnen onthouden? Wie zal God als een leeuw horen brullen en zijn oordelen als een donder horen uitspreken zonder te vrezzen? Wie zal lezen, dat de hemel en de aarde en als uit hun plaats gerukt zijn, zonder zelf bewogen te worden?

Zijn wij, o Vader, wanneer uw bliksems zonder reden afslingert en zijn het doelloze vuurstralen, die de zielen verschrikken, en veroorzaken zij ijdel geklag?"

Maar laten wij de goddelijke, de natuurlijke, de kerkelijke en eindelijk de algemene geschiedenis van alle tijden en volken voor het ogenblik daar, en strekke zich onze scherpzinnigheid en zucht om te onderzoeken niet verder uit dan tot *de geschiedenis van het Romeinse rijk ten tijde zijn bloei, alsmede van de vorige en van onze eeuw.*

Worden ons daar niet overvloedige gelegenheden, als wij ze maar zoeken, aan de hand gedaan, die ons tot Godzaligheid opwekken? Zullen wij niets tot ons nut aan haar ontlenen, geen partij van haar trekken voor onze kennis en ons geweten, waar wij in het belonen van de goeden en het straffen van de bozen als in een spiegel van de wijsheid, macht, gerechtigheid en goedertierenheid van God aanschouwen, (zich openbarende) in de opkomst, de ondergang en de jammerlijke tijdperken van de Rijken? Waar al de geschiedenissen afzonderlijk en iedere afdeling ervan van alle kanten uitroepen: Laat u waarschuwen, leert gerechtigheid en veracht de Goden niet!

Men heeft, alsof dit het hoogste doel van de historische studie was, enige oude geldstukken, brokstukken van zuilen, half uitgewiste grafschriften, hier en daar verspreide stenen, borstbeelden van gestorvenen, ongeluksplaatsen en bomen, tafels en rustbanken, teerlingen en dobbelstenen, schoenen en mutsen, en broeken van de slechts met een schort beklede Cethegen, voorhoven en gaanderijen, tempels en schouwburgen en eindelijk (het zij zonder kwetsing der oren gezegd) nachtspiegels, riolen en bordelen der Romeinen, zo nauwkeurig mogelijk nagespeurd, maar zij hebben niet opgemerkt, hoe de voorzienigheid langs allerlei wegen haar nader kwam, ja zelfs hebben ze geen acht gegeven op die schitterende gedenkstukken van altoos durende lof en gedenkwaardige deugd der uitstekendste mannen en deze niet tot vorming van hun karakter gebruikt. Het is kinderwerk, enige geschiedenissen of fabels in het geheugen te prenten, die slechts geschikt zijn om de gastmalen, op kransjes, op de wandeling of in de wintertijd bij de haard ten beste te geven en gelach en verwondering te verwekken bij huns gelijken. Iets hogers en groters wordt van studerenden, van staatkundigen, van aanzienlijken., van edelen gevraagd, vooral van hen, die in het genot van rijke inkomsten en ver van zorgen, drukte en openbare ambten, zich rustig aan de studie van de geschiedenis hebben gewijd. VUÛr alle anderen betaamt het voorzeker hun, niet slechts de eerstelingen, maar ook de zeer grote oogst van hun gelukkig en rustig leven aan hun God, aan de openbare oefeningen van de Godzaligheid, aan de private lezing van de Schriften, aan overdenkingen en gebeden te wijden. Als toch op alle mensen, hoe ook met werk overladen, die verplichting rust, zich aan bespiegeling en beoefening over te geven, hoeveel te meer op hen, aan wie God deze tijd van rust heeft verleend! In waarheid zijn *zij* edelen, in waarheid zijn *zij* aanzienlijken, evenals die van Berea edeler dan de anderen, een heldengeslacht, een uitverkoren volk, een verkregen volk, kinderen van God, die, de kinderen van de wereld, welke voor de wereld leven, niet achtende, zich onafgebroken met edelmoedige inspanning uitstrekken naar de prijs van de hemelse erfenis. Zij voorzeker, met alles behalve opgeschikte ordesiersels van geslacht of stad, halen hun oudste recht op van het ingelijst zijn in of het samengelichaamd zijn met Christus, men verschone de gekunstelde uitdrukking, van wie alle verwachtschap genoemd wordt in de hemel en op de aarde, van de aanneming tot kinderen van de Allerhoogste, van hun inschrijving in de hemelen, in het boek des levens, in de hand van God voor de tijden van de eeuwen, voor de grondlegging van de wereld. Indien er edelen, indien er staatkundigen, indien er aanzienlijken zijn, die slechts nieuwsgierig naar hun oudheden en naar het geslacht van deze en gene, de eeuwigheid en de hemel, God en Christus, van wie het geslacht van de helden en het stamregister van de goden afgeleid wordt, óf niet kennen óf achterstellen en niets anders kunnen en willen dan:

de geschilderde gezichten en de op pronkwagens staande beelden van hun voorvaderen vertonen, aan zulken zou ik niets anders antwoorden dan het gezegde van de zalige Ambrosius, die, uit een edel en een betrekking van Hoofd bekledend politiek man bisschop geworden, zo spreekt: Wat beroemt u zich op uwe afkomst van de adel? U pleegt ook de adel van uw honden evenals die van consuls uit te roepen. Deze is uit deze vader geteeld en uit deze moeder voortgebracht, deze mag bogen op deze grootvader, op deze voorouders zich verheffen, maar dit helpt hem toch niet, als hij lopen moet. De palm van de overwinning wordt niet uitgereikt voor, maar voor het lopen. Een overwonnene, in wie ook de adel van het geslacht in gevaar is gebracht, heeft des te groter schande. Wacht u dus, o rijke! dat uw voorvaderen, die zich verdiensten hebben verworven, zich over u niet behoeven te schamen. (Over Naboth de Israëliet, hoofdst. 13).

Ik voeg hier nog een gezegde bij van Johannes Gerson, die in zijn tijd meest beroemde Doctor van Parijs: De heldenadel, zegt hij, komt de mens toe krachtens de bovennatuurlijke genade, waardoor een mens in de weg van de aanneming een kind van God, de bruid van Christus, een tempel van de Heilige Geest wordt; zonder deze betekent alle andere adel niets, deugt nergens toe, staat soms eerder in de weg, omdat hetgeen hoog is bij de mensen, verachtelijk is bij God. (Deel 4. Over de Adeldom).

Thans wend ik mij tot u, Godgeleerden, die u toelegt op *de hemelse wijsbegeerte, het goddelijke recht, de geestelijke geneeskunde, de heilige letteren, de oudste en volkomen geloofwaardige geschiedenis en de verheven welsprekendheid.*

U bent de grondslag en het toppunt, de samenvatting en de volmaking, het richtsnoer en het paslood van alle studiën en studenten, wagen Israëls en zijn ruiteren. Welke gewichtige redenen en bewijsgronden zal ik aanvoeren, om vooral u aan te sporen, naardien zoveel gunstige gelegenheden om zalig te worden, zoveel prikkels tot deugd, zoveel middelen tot betrachtting der Godzaligheid, van de zijde van elk deel van uw studie, zich dagelijks als opdringen. Alle bespiegelingen toch, alle vergelijkende studiën, alle redekavelingen, alle voorbereidingen voor de openbare samenkomsten der gemeente en voor de herderlijke arbeid: alle dogmatische of stellige, alle weerleggende, alle beoefenende, alle bespiegelende, alle op de tekst betrekking hebbende, alle geschiedkundige en kerkelijke, alle wijsgerige of scholastieke Theologie (als ik het zo zeggen mag), alle delen, alle vormen, alle trappen werken samen tot en bedoelen niets anders dan de verering Gods. Ja zelfs de titels, de foedralen en ruggen van uw boeken, zelfs de wanden der gehoorzalen en bibliotheken, zelfs het geboomte in de tuinen roepen de naam van God, die heerlijke God, uit. Beschouwt eens uzelf: wat anders bent u dan echte Rechabiten, dan Nazireeërs Gods, blanker dan melk, roder dan parelen, wat anders dan het zout der aarde, dan het licht der wereld, die alle andere vereerders der Muzen tot Godzaligheid, eerbaarheid, matigheid en zedigheid moet voorlichten. Welk een schande, als wij ooit zagen, dat u, die de gezondheid en om zo te zeggen, de kern van de studies van de wijsheid en van ons Gymnasium bent, de andere studenten door uw verontreinigende invloed aansteken en bezoedelen en door schandelijk verraad de poorten voor het vlees en de wereld openen en, alsof u priesters des duivels was, de ongelukkige zielen aan de duivelen offeren zoudt. Reeds voorlang verkeren enige studenten van deze heilige orde in grote verachting, en ik vrees maar al te zeer, dat het ten dele waar is, dat zij voormannen zijn in de legerplaats van de wereld, vaandragers van de ijdelheid, voorgangers in traagheid en nalatigheid, die zelf niets schoons kunnen verrichten en

ook niet toelaten, dat andere studenten van hun orde, of die zich op andere en wetenschappen toeleggen, dit doen; ik vrees, dat zij bij de oefeningen van de Godzaligheid de laatste, bij het spel de eerste, voorgangers bij brasserijen en drinkgelaten, aanvoerders bij het zwieren langs de straten, makelaars in ondeugden, vervreemd van alle deugd, spotters met de Godsvrucht, in het kort, voorlopers niet zozeer van de Antichrist als van het indringend Epicurisme en Libertinisme zijn. O ongelukkige scholen, die door deze boze geesten aangevochten worden! O ongelukkige herders en professoren, die zo lang hun krachten ijdel verteren en de parelen voor die zwijnen werpen! O nog ongelukkiger ouders, die dergelijke manke, verminkte en schurftige offeranden aan hun God offeren, om hun zielen aan een dubbele pijniging in de hel tot de slachting over te geven, alsof een enkelvoudige veroordeling tot de rampzaligheid niet voldoende was! Met hun voorbereiding tot de bediening immers doen zij niets anders, dan God onderwijzen, hoe Hij, zoals één der Ouden aangaande de onheilige bedienaren spreekt, hen verdoemen moet. Voorwaar, indien mij lustte, zodanige kandidaten van de Theologie met verdiende kleuren te schilderen, ik zou zeggen dat zij wereldse hemelingen, onheilige priesters, zich aan geen regel storende canonici, geestelijken van deze wereld, geheel vlees en bloed, geheel buik en spijs, geheel wellust en zinnelijkheid zijn, onnutte lasten voor de aardbodem, lastposten voor scholen en kerken, kankers voor hun orde, een ramp voor het kerkelijk erf, een smart voor de goeden, een vreugde voor de kwaden, een schande voor de huisgenoten, een spot voor degenen die buiten zijn, een oorzaak van beschaamdheid voor de ouders, een walging voor hun begunstigers en beschermers, een voortdurend voorwerp van de kerkelijke tucht, waardige slachtoffers voor de roeibanken, kandidaten voor werkhuizen, om onder de makers van Raspijn, als de vierdagen invallen, dit hun liedje: "Drink of ga heen", te zingen en dat andere: "Reik, knaap! het ontstoken lampvat aan de verkoren bruidegom, opdat ik de dichtgeest met volle teugen drinke!"

Dan zouden zij ten minste die heiligen stand door hun onrein uitbraaksel niet bezoedelen. Och of alle Kerken en haar voorgangers en wachters, och of de christelijke Overheden, van ijver voor het huis des Heeren brandende, eensgezind mochten willen samenwerken, om de beginselen van dat kwaad tegen te staan! Och of zij hen, die zulk een eerwaardige titel, zo'n verheven studie onwaardig zijn, bijtijds uit het album van de Theologen mochten uitdoen, en hun plaats mochten geven aan anderen, die beter zijn dan zij, maar dikwijls wegens behoeftige omstandigheden het zo ver niet kunnen brengen! Terwijl intussen deze hulp en die geneesmiddelen verwacht worden, moet u, studenten in de Theologie, die het eerst dit Gymnasium bezoekt, om in de Theologische legerplaats te dienen, u wakker betonen. Bevrijdt, bid ik u, onze naam en stand van het schandelijke en steeds aangroeiende gerucht: geeft een proef van Godvruchtige geleerdheid en geleerde Godsvrucht: dat niemand u deze kroon mag ontroven: vertoont door uw woorden daden en studies, ja in geheel uw wandel het levende en ware beeld van een Theoloog, opdat allen, die in het vervolg dit Gymnasium zullen bezoeken, zich zonder aarzelen en met opgewektheid naar u, als een schoon voorbeeld, mogen richten. Hoort de Apostel: "Niemand verachte uw jonkheid, maar wees een voorbeeld voor de gelovigen in het woord, in wandel, in liefde, in de geest, in geloof, in reinheid: Houd aan in het lezen, in het vermanen, in het leren, enz. Bedenk deze dingen, wees hierin bezig, opdat uw toenemen openbaar zij in allen." (1 Tim. 4 vs 12, 13, 15).

Hoort de Abt Bernard van Clairvaux, een man, die, ofschoon hij in een ongelukkige eeuw leefde, van ijver voor de Godzaligheid brandde. "Het meest wek ik u tot goede werken op, die herders der zielen bent, die anderen niet moet afbreken, maar opbouwen. U, zeg ik, het meest, omdat u, die door leer en wandel moet voorgaan, niet alleen voor uw eigen personen verloren kunt gaan. Velen zijn Katholieken in hun prediken, maar ketters in hun werken. Wat de ketters deden door slechte leringen, dat doen heden ten dage meerderen door hun slechte voorbeelden. Zij verleiden namelijk het volk en voeren hen tot dwaling, en zij zijn zoveel erger ketters, als werken meer invloed oefenen dan woorden." (In Serm. ad fr. in sijnod. Congreg.) Tot zover Bernard.

Doet, zoveel in u is, uw best, dat de Kerk niet weer terugzinkt in het vuil en de schande, in de goddeloosheid, de traagheid en de onwetendheid van de vorige tijd, toen het spreekwoord in zwang was: "Het geloof der leken is het beste; de ledige tijd der priesters en de buiken der monniken zijn bokalen van Bacchus"; toen het bewijs, zowel wat de stof als de vorm aangaat, steek hield: "Dit is een monnik en dus leugenachtig"; toen het gezegde: "Ongeleerder dan een monnik" even waar was als het orakel van Apollo; toen men zei, dat de duivel de geestelijken drie dochters had geschonken, n.l. trotsheid, vraatzucht en gierigheid; toen David van Bourgondi", zoon van Philips de Goede, Bisschop van Utrecht, uit driehonderd kandidaten, die zich voor kerkelijke ambten aanboden, slechts drie aannam en, zoals Erasmus, verhaalt, al de overigen als onwaardigen afwees, toen volgens Bernard de Kerk gedrongen was te klagen over de smart, haar aangedaan, bittere smart in het doden der martelaren, bitterder in de strijd der ketters, maar de bitterste in de zeden van haar dienaren (namelijk van de der geestelijken). "Heden ten dage," zegt hij, "kruipt een verachtelijke kwaal door het lichaam der Kerk, hoe meer zij zich uitbreidt, des te hopelozener is de toestand en des te gevaarlijker, naarmate zij de inwendige delen aantast. Want indien een vijand openlijk aanviel, zou hij buiten de deur gezet worden en alle kracht verliezen; indien het een geweldige vijand was, zou de kerk zich misschien voor hem verbergen. Maar wie zal zij nu uitwerpen of voor wie zal zij zich verbergen? Allen zijn vrienden en allen zijn vijanden; allen zijn bloedverwanten en huisgenoten en onder hen geen enkele vrede-stichter; allen zijn naasten, allen zoeken het hunne: dienaren van Christus zijn zij, en zij dienen de Antichrist." Wel beken ik, zeer geachte Toehoorders, dat wij door zo grote kwalen niet gedrukt worden, en hiervoor zeggen wij God, de Hervormer en Beschermmer van Zijn Kerk, dank; maar niemand zal ontkennen dat een overvloedige voorzichtigheid niet schaadt en het altijd veiliger is, ver te blijven van het geroffel der trom of de verschijning van een gloeiende meteor of de ontploffing van een krijgswerktuig, ja de vijand ook als het twijfelachtig is, of hij u zal aanvallen, af te weren, dan handgemeen te worden en bij de grachten of voor de muren bij onzekere oorlogskans zijn aanval te ondervinden en af te slaan.

Nogmaals en nogmaals dring ik bij u aan, *o zonen der profeten, kandidaten tot de heilige dienst, kostelijke stenen bestemd en uitgehouwen tot pilaren der Kerk*. Het is uw plicht met alle macht de oorlog te verklaren aan de begeerte van de jeugd, de aanhitsingen tot ondeugden, de verloksele van de wereld, het verkeren bij drinkgelagen en in kroegen, de ontijdige tabakzuigerijen, dronkenschappen en dobbelarijen, de onbetamelijke kluchtspelen, en het rondslechteren langs de straten: al welke zaken niets anders zijn dan een verspillen van de kostbare tijd tot studie. Het is

uw roeping, door uw voorbeeld te tonen, dat het Evangelie, waarover u dagelijks spreekt en denkt, dat u ziet en hoort, waarlijk een innerlijke kracht heeft; het is uw roeping, op het ernstigste te preken, dat de liefde van Christus en Zijn kracht, die u uit de duisternis heeft getrokken en overgebracht in het licht, meer vermag dan de wijn en het bier, dan: "De onschuldige bokalen en het kruid, dat de dichters welgevallig is. En de kracht, die aan het blad is gegeven en de wonderen van de rook, die vrolijk maakt." *Wij zullen u*, zegt de gelovige ziel in het Hooglied, *uw liefde herinneren, die beter is dan de wijn*. Want de zaligmakende genade Gods is verschenen aan alle mensen, en onderwijst ons, dat wij de goddeloosheid en de wereldse begeerlijkheden verzakende, matig, rechtvaardig en Godzalig leven in deze tegenwoordige wereld. (Titus 2:11).

Wee u, wee mij, wee alle Theologen, als wij ijveren voor de godsdienst en anderen de Godzaligheid inprenten, terwijl wij er zelf niet eens de smaak van gekregen hebben; als wij bij spel en scherts, zo hard als wij kunnen, tegen de zonden van anderen uitvaren en zelf vol verborgen ondeugden zijn, als wij willen, dat anderen wenen, en toch in ons huis of onder elkaar aan allerlei zinnelijk genot ons overgeven; als wij anderen onrustig maken en zelf onbewogen blijven; als wij met woorden voor het geloof strijden en met ons leven tegen het geloof ingaan; als wij in de school over de Antichrist handelen en zelf de Antichrist in de boezem dragen; als wij als moedige strijders die afgezaagde vijf Artikelen geheel en al verslaan en twee of driemaal vijf ondeugden zorgeloos laten geworden; als wij de bijgelovige gebedjes van anderen bespotten en niet vurig zijn in het opzenden van betere gebeden; als wij tegenover de tegenstanders de noodzakelijkheid van de goede werken betuigen, maar metterdaad betonen, van een tegenovergesteld gevoelen te zijn; als wij op hoogdravende toon de schandelijkheid van de zonde, de onkreukbare rechtvaardigheid van God, het beven voor Zijn oordeel, de verschrikkelijkheid van de eerste en de tweede dood spreken en allen schrik aanjagen, maar zelf op zo vriendschappelijke en gemeenzame voet met de zonde omgaan. Wat zal het baten, spitsvondig over God, over de werken naar buiten en naar binnen, over de Drie-eenheid van de Personen, en dergelijke mysteries te hebben geredetwist, als wij de ware ootmoed hebben gemist en zo aan de Drie-eenheid mishaaagd? Wat zal het baten, een juiste bepaling en onderscheiding van de zonde te hebben aangegeven en van de zonde niet bekeerd te zijn? Of menen wij, dat de eeuwige en Ééngelboren Zoon van God, de grote God en Zaligmaker Jezus Christus zijn bloed gestort, een eeuwige verlossing teweeggebracht, voor zichzelf en gemeente geheiligd, uit de schoot van de Vader de volle raad van God tot zaligheid aan de mensen geopenbaard heeft en de Theologen met een hemelse zending bij de mensen heeft willen belasten, tot geen ander doel, dan dat wij door te spreken en door in een schitterende rede het licht van het Evangelie te laten schijnen, dit leven onbezorgd zouden doorbrengen, onze hongerige buik vullen met hetgeen onze bediening ons oplevert en zoals die dichter in een hekeldicht, getiteld: "De veile Sardiërs", verwijtend heeft gezegd: *Laat ons een vrouw trouwen en kinderen opkweken in de hoop, niet om ze te leren, maar, zoals hij sarcastisch spreekt, om ze honger te laten lijden*.

Dit zij verre, verre van ons, geliefde Broeders! Iets anders eist het kostelijke bloed van Christus, iets anders de kostelijke koopwaar der zielen aan ons (om het zo eens uit te drukken) als kooplieden aanbevolen, iets anders onze roeping, iets anders de verwachting van de Kerk. Tenzij wij onze zielen overgeven, om zielen te winnen, tenzij wij door woord en daad stichten, zijn wij huurlingen, zijn wij verraders, die, zo al niet altijd anderen, ten minste onszelf en onze zaligheid verraden. Ziet hoe zware

verplichting op u rust, om goed te leven, om bijtijds en naarstig te overwegen, dat u zich tot een regel stelt, om, zoals Gregorius van Nazianze verstandig opmerkt, óf niet te onderwijzen óf te onderwijzen door uw wandel? Laat ik hierover niet breder uitweiden. De tijd herinnert mij, tot alle geletterden en studenten terug te keren.

Meent niet, geliefde Toehoorders, dat ik, waar ik zoveel in het belang van de Godzaligheid spreek, paradoxen opeenhoop en zekere nieuwe en ongewone zaken tot uw oren breng, alsof het verbinden van de Godzaligheid met de wetenschap hetzelfde zou zijn als het samenvoegen van grijpvogels met paarden of het leggen van pakzadels op een os of het veranderen van alle studenten in monniken. De naam van student zelf overtuigt van de billijkheid van onze eis. Dit toch is de echte beschrijving van een student, n.l. dat *hij* een student is, die zich op het onderzoeken van de moeilijkste zaken toelegt en zich met behulp van God en mensen voorbereidt, om de hoogste ambten in Staat of Kerk te bekleden. De ware wijsheid, welke voedsterlingen en beoefenaars zich op de Gymnasia bevinden, is die, welke niet slechts het verstand verlicht, maar ook het hart verwarmt, welke niet slechts blote begrippen van de waarheid en vluchtige beelden in of van buiten op de hersenen schildert, maar ook innerlijk doordringt tot het binnenste van het gemoed en de genegenheden, die geheel en al heiligt en op het krachtigste bekeert; zij maakt niet slechts geleerder, maar ook beter. De wijsheid, die deze uitwerking niet heeft, is in waarheid een onverstandige wijsheid, is vleselijk, aards, duivels, zoals de Apostel spreekt, (Jakob. 3). Zij kan u wel opgeblazen maken, niet volmaken en zaligmaken. Want gelijk een zwaard in de hand van een razende, alzo is alle kennis en wetenschap, indien niet de godsdienst als leidsman en beheerder van de gemoederen het roer in handen houdt. Dit Gymnasium zelf, het huis, dat de wijsheid hier gebouwd heeft, herinnert alle studenten hun plicht. Het is een oefenschool van de Godzaligheid en gewijd aan de God van onze vaders en aan de Heere Jezus Christus, niet aan Bacchus, niet aan Venus, niet aan Mercurius, niet aan Mars. Verre blijven de gemeenheid, de zwetserij, de dronkenschap, de laatdunkendheid, de onbeschoftheid en alle heiligschennis. Wie zal dulden, dat de Academie, die en moeder is, in een hoer; het huis van de wijsheid in een krot van windbuilen of een spelonk van rovers; de vergaderingen van hen, die wijsheid zoeken, in dronkemansgastmalen; de samenkomst van geleerden in koren van dansende saters, Bacchanten en Corybanten; onschuldige en vreedzame bijeenkomsten in troepen van joelende en tierende bandieten veranderd werden? Indien wij, zoals een zeker Wijsgeer terecht opmerkt, door rust wijsheid verkrijgen, past voorzeker de studenten niets minder dan rumoer, geschreeuw en geslenter, indien een nuchtere ziel een wijze ziel is, wat is dan ongerijmder dan gehele dagen of gehele nachten vol wijn te zijn, dan zo verzot te zijn op het roken, dat men damp, alsof, zoals de Schrift, Genesis 19, aangaande de verbranding van Sodom en Gomorra spreekt, de rook van een oven opsteeg. Indien in de oorlog, als namelijk de wapens het hoogste woord voeren, de wetten zwijgen, zo moeten wederkerig hier, waar de wetten heersen, de wapenen, de twisten, de gevechten zwijgen. Hier moet de tempel van Janus voortdurend gesloten zijn.

Als een kieke van een soldaat een wond in het hart omdraagt en door "verholen vuur verteerd wordt," indien iemand door eerlijke liefde voor de krijgsmansstand gedreven wordt, indien hij haar kracht niet weerstaan kan, indien hij de drang van zijn hart meent te moeten volgen, hem zou ik aanraden, zijn geweten niet langer geweld aan te doen; zijn tijd, zijn kracht, zijn bloed hier niet roemloos te verspillen, maar in overleg met zijn ouders of begunstiger zich bijtijds naar de legerplaats van de zeer vermaarden

Vorst of naar Maastricht of ís Hertogenbosch of het mij dierbare Heusden, mijn geboorteplaats, te begeven, waar dagelijks Hannibal voor de poorten staat; waar zeer bloeiende scholen van de gewapende Pallas geopend zijn; waar het werk van de slachting op uitstekende wijze met ijver verricht wordt; dat hij daar voor altaren en haarden de oorlogen van de Heere voere; dat hij daar dagelijks en zoveel hij kan als een held overwinne; of, indien zijn laatste uur gekomen is, daar liever met eer valt, dan zijn geweten, naam en familie door schande, en dit heiligdom van de Muzen met zijn eigen bloed en dat van anderen bezoedelt. Wij benijden hem de roem niet, ja beloven hem plechtig, dat dit beroemde Gymnasium, zijn vroeger verblijf, zal zorgen voor een grafschrift en een altijddurend gedenkteken van zijn dapperheid. Alzo zal een ieder het land, dat hij verkregen heeft versieren: de ÈÈn door dappere daden te verrichten, door voor het vaderland, de kerk, voor de scholen, ja ook voor dit Gymnasium te strijden, te waken, te ijveren, de ander door in een rede, een lied of een geschiedkundige verhandeling de krijgsdaden te schilderen. Alzo vereist de ene zaak de hulp van de andere en werken zij op liefelijke wijze samen.

En (opdat ik nu eens termen gebruike, aan de Mythologie ontleend) Pallas zal, hoewel op verschillende plaatsen heerschappij voerende, zowel de schutsvrouw van de oorlog als van de studies zijn. Misschien zullen sommigen echter deze onze vermaning krachteloos trachten te maken door de laffe uitvlucht, dat zij, die studenten in de vrije kunsten zijn, niet zo nauw en streng als de anderen aan de voorschriften van het Christendom en aan een strenge tucht en levenswijze gebonden worden; dat aan hen een grotere vrijheid, een grotere toegevendheid, een minder strenge levenswijze moet worden toegestaan. Alsof een student aan het Christendom de wet zou kunnen stellen, het vormen en vervormen en naar zijn welgevallen als een wassen neus of een lesbisch voorschrift buigen. Een komisch dichter laat iemand zeggen: De wijn moet niet over de mensen, maar de mensen over de wijn heersen. Geheel anders is het gelegen met de Godsvrucht en de Godsdienst; die voert heerschappij over het geweten, de vrijheid, de roeping, de staat en de toestand van alle mensen zonder onderscheid. De Apostel zegt: Gij zijt van harte gehoorzaam geworden aan het voorbeeld der leer tot hetwelk gij overgegeven zijt. En vrijgemaakt zijnde van de zonde, zijt gemaakt dienstknechten der gerechtigheid (Rom. 6.). Want gelijk was of vloeibaar metaal de uitwendige vorm van het voorbeeld ontvangt en niet omgekeerd, alzo heeft elke bijzondere roeping en stand, hetzij van de student of van de aanzienlijke, de edelman, de soldaat en de koopman zich te richten naar die algemene en hemelse roeping, waardoor wij geroepen zijn uit het rijk der duisternis tot dat verwonderlijk licht, tot de aanneming tot kinderen Gods. Anders zou het Christendom zijn als Proteus (die allerlei gedaanten kon aannemen) of als een kameleon of als een gemakkelijk te bewegen toneelschoen en er zouden zooveel vormen van godsdienst en Godsvrucht moeten verzonnen worden, als er staten en toestanden onder de mensen zijn; er zou alsdan in de christelijke kerk een meer dan Asdodische of Babylonische spraakverwarring heersen: men zou spreken van een godsdienst van edelen, een godsdienst van studenten, van een godsdienst van staatkundigen, van een godsdienst van soldaten en zo tot in het oneindige toe. Dit zou niets anders zijn dan de godsdienst te versnijden tot stof of tot een in potentie oneindig iets, naar de leer van Aristoteles en zou de deur wagenwijd worden opengezet voor alle Libertinisme en Atheïsme.

Het schijnt mij echter toe, dat ik sommigen hoor vragen: *Is er ook loon aan verbonden? Wat is de vrucht en het nut van die arbeid en zorgverwekkende*

Godsvrucht? Wat draagt zij bij om ereambten en rijkdom te verwerven, om gemakkelijk en schitterend te leven?

Behalve dat dit, hooggeachte Hoorders, een al te ongepaste vraag is, waar het de Godsvrucht geldt, die haar prijs en loon, waarmee al de schatten van de wereld niet vergeleken kunnen worden, in zichzelf heeft, wil ik van u weten, wie van u, zoals de Heere bij de profeet (Maleachi 1) spreekt, ooit om niet de deuren van het huis toegesloten of het vuur op het altaar Gods ontstoken heeft. Voorwaar, de Godzaligheid is een groot gewin met vergenoeging. (1 Tim. 6). Salomo die zowel het natuurlijke als het geestelijke goed deelachtig was en dus een zeer betrouwbaar scheidsrechter is, zegt: "Uw hart zij niet nijdig over de zondaren, maar wees te allen dage in de vrees des Heeren, want zeker er is een beloning en uw verwachting zal niet afgesneden worden. (Spreuken 23). De Godzaligheid, zegt de Apostel, is tot alle dingen nut, hebbende de beloften van de tegenwoordige en van het toekomstige leven. God zelf is het loon zeer groot; en als ik zeg "God", zeg ik dan niet: "een overvloed van goederen, het toppunt van wellusten, de onmetelijke oceaan van alle rijkdommen?" Met hoeveel meer recht dan Catilina, de aanvoerder der samenzweerdere, wekken wij onze christenmedestrijders tot deze roemrijke strijd op? Rijkdom, eer en roem wordt u voorgesteld. Het is wel een traag hart, dat door geen beloningen geprikkeld wordt. Het eerbewijs voedt de kunsten, en de roem vuurt allen tot de studiën aan. Maar hoe ruim is onze soldij, hoe eervol de titel, onder welke wij in het leger van Christus dienen! *Of weet u niet, vraagt de Apostel, dat zij, die in de loopbaan lopen, wel allen lopen, maar dat één de prijs ontvangt? Loopt alzo, dat gij dien moogt verkrijgen. Voorts een iegelijk die om prijs strijdt, onthoudt zich in alles. Deze dan doen wel dit, opdat zij een verderfelijke kroon zouden ontvangen, maar wij een onverderfelijke.* (1 Kor. 9). Op deze plaats heeft Tertullianus het oog, als hij zegt: De worstelaars worden afgezonderd tot een strengere tucht, opdat zij gelegenheid hebben, hun krachten te versterken. Alle weelde, kostelijke spijzen en aangename dranken worden hun onthouden; hoe meer zij zich in de oefeningen hebben ingespannen des te groter is hun hoop op de overwinning. En dezen, zegt de Apostel, doen dit, opdat zij een verderfelijke kroon verwerven. Zouden wij, die een eeuwige kroon hopen te erlangen, de rustplaats voor de kampplaats nemen?

Toen Alexander van Macedoni" van de rijkdom van Indi" gehoord had, heeft hij terstond zijn goederen te Macedoni" onder zijn strijdmakkers verdeeld, wyl hij die schatten, welke hij slechts hoopte machtig te worden, veel hoger schatte, dan al de goederen, welke zijn vader Filippus hem had nagelaten. Ulysses wilde liever de rook van zijn eigen haard, dan een hel van vlamvend vuur in den vreemde zien, en zullen wij dan, aan wie het zal worden in deze heilige tempel der wijsheid de menselijke en de goddelijke, de aardse en de hemelse dingen te beschouwen en in een rechte weegschaal te wegen, aarzelen, die eeuwigen en onbegrijpelijke glans van het hemelse vaderland boven de nevel onzer vreemdelingschap te stellen? Het is de stem van een liefhebbende ziel, die wij horen in de brieven van de zalige martelaar Ignatius: "Mijn liefde is gekruisigd." Het is een meer dan heldhaftig woord, als diezelfde martelaar spreekt: "Laten het vuur, de galg, de wilde beesten, de verbreking van de beenderen, de uiteenscheuring van de leden, ja alle kwellingen van de duivel op mij aanstormen, als ik mijn Heere Jezus en Zijn Koninkrijk maar geniet!"

Het is een vurig woord, dat wij in die verzuchting van Gregorius van Nazianze beluisteren: "O mijn ziel, zie naar boven en vergeet al het aardse." Het is een woord van verrukking, dat Thomas á Kempis (och of hij in een betere eeuw geleefd had)

door Goddelijke liefde vervoerd, ons doet horen: "Ik wil liever met Christus op aarde bedelen, dan zonder Hem de hemel bezitten." De voortreffelijke dichter Jul. Caes. Scaliger houdt deze heerlijke toespraak tot zijn ziel, als ze van hier verhuizen zal: "Ga uit, o, mijn ziel, eindelijk bent u van vele gevaren verlost. Ga uit en laat het gebied, dat slaven past, aan slaven over. Het is een edelmoedig woord, dat, naar men zegt, de adellijke markies Caraccioli, toen hij, na uit ijver voor de ware Godsvrucht, Italië, zijn familie en al zijn goederen verlaten te hebben, aangespoord werd, zijn geloof vaarwel te zeggen, minstens af te laten van zijn vurige ijver, geantwoord heeft: "Hun goud zij met hen ten verderve, die het goud der gehele wereld zoveel waard achten als de gemeenschap van ook maar één dag met Christus en zijn Geest." Waartoe meer? Hen, die met volharding in goeddoen heerlijkheid en eer en onverderfelijkheid zoeken, wacht in het leven zegen en licht, in de dood overwinning en zaligheid, na de dood triomf en blijdschap, God en alles in allen. Daarentegen zijn slechts moeite en smart, benauwdheid en kommer, een verschrikkelijke verwachting des goddelijke oordeels, alle tijdelijke en eeuwige vervloekingen, hun bereid, die door hun onkuise zeden en hun tergende verachting der Godheid eerst de Academiën, daarna de Staten en de Kerken en alle goeden, zoveel en zolang zij kunnen, plagen.

Eens zal God tot de wraak opwaken, als een held, die juicht van de wijn en zal ontelbare rampen nog in dit leven over hen brengen, opdat ze niet menen, dat alles tot de toekomstige eeuwen wordt uitgesteld. Agathias verhaalt, dat een gedenkwaardig oorbeeld hiervan in de tijd van Justinianus heeft plaats gehad, toen een aardbeving drie duizend studenten aan de bloeiende Academie te Baireuth, die zich aanhoudend aan goddeloosheid en brooddronkenheid overgaven, in ÈÈn nacht op zeer jammerlijke wijze deed omkomen. Hier komt weer een dwaze gedachte van de vleselijke mensen tegen op. Wie zal zich die moeite getroosten, wie die ongebaande weg betreden, wie de Godsvrucht voor zo grote prijs kopen? Hoe onsmakelijk, hoe slaafs, hoe dor, hoe gekruid met een nare saus van droefgeestigheid is alles, wat gij ons niet zo grote aanbeveling voorzet. Och of ik, zeer geliefde Toehoorders, nu kon spreken de talen der Engelen en der mensen en in een vloed van liefelijke woorden kon uitstoten, wat in het diepst van mijn hart is besloten en als nieuwe wijn daar gist! Och of ik zo duidelijk en krachtig, alsof het met de stralen van de zon geschreven was, in de harten van allen kon inschrijven het genot, de zoetheid en lichtheid van de dienst van God! Och of allen een geestelijk begrip mochten ontvangen van die last, welke algemeen zwaarder geacht wordt dan de Etna en toch lichter is, dan een veer: welke niet slechts niet bezwaart, maar zelfs opheft en opvoert hem, die hem op zich neemt, evenals een vogel. Mijn juk is zacht en mijn last is licht, zegt de Zaligmaker. (Matth. 11). "Zijn geboden zijn niet zwaar", namelijk voor hem, die een geestelijk verstand heeft, voor de wedergeboren mens, voor de liefhebbende ziel, die met vleugelen der ware vrijheid opgevaren, de loop voortzet, om de voorgestelde hoop vast te houden; de liefde van Christus neemt haar geheel en al in; door Zijn liefde gewond, is zij ontvlamd, ja krank en weggesmolten van liefde: die goddelijke liefdedrank, welke, als ze in het hart ontwaard wordt, de vreemde en overspelige liefde van de wereld bant, is in haar uitgestort. Allen hebben de vrijheid lief, eisen onafhankelijkheid; vooral *onze* studenten, die, behalve dat zij in de vrijheid het levenslicht aanschouwd hebben, ook omdat zij wijsheid zoeken, eisen, dat men hen met meer vrijgevigheid beschouwt en behandelt. Ziet echter toe, dat uw vrijheid geen losbandigheid is. Broeders, gij zijt tot vrijheid geroepen, alleenlijk gebruikt de vrijheid niet tot een oorzaak voor het vlees. (Gal. 5 13). Als vrijen en niet de vrijheid hebbende als een deksel der boosheid, maar

als dienstknechten Gods. (1 Petr. 2: 16). De hoogste vrijheid is: de wetten te dienen, de Heere der heren te dienen, die alle schepselen dienen. Hem te dienen is eer, macht, heerschappij. Toen Adam Hem alleen diende, was hij heer over alles, toen hij zich van zijn dienst afkeerde en de valse vrijheid zocht, verloor hij en de vrijheid en zichzelf en werd met al zijn nakomelingen een knecht der knechten. O hoeveel heren hebben zij, die niet die Ene hebben! Bij een zekere blijspeldichter klaagt een slaaf:

*"Bij Jupiter en de goden! hoe hard is de dienstbaarheid,
als een slaaf een dwazen heer dient!"*

Met hoeveel meer recht moeten wij klagen over het ijzeren juk der zonde, over de Egyptische dienstbaarheid der boze hartstochten en dwaze begeerten., en onze ogen en harten opheffen van die slaafse vrijheid tot de edele en koninklijke dienst van onze God, om Hem te dienen in nieuwigheid des geestes. Wie zal ons de vleugelen der ware vrijheid geven, om eenmaal losgemaakt van de strikken en uit de netten van de wereld, op te vliegen tot de vrijheid van de kinderen Gods, tot dat rijk der vrijheid!

De voorrechten lachen onze studenten toe; en ik zou wensen, dat hun, voorzover de vrede en de rust van het vaderland en de staat dat gedogen, alle voorrechten werden toegestaan.

Maar dwaalt niet, hooggeschatte jongelingen; aan niemand is het 'voorrecht' verleend, om te zondigen, om God niet te vrezen of losbandig te leven, tenzij iemand het een voorrecht acht, buiten de hemel gesloten, aan de duivel overgegeven en aan het eeuwige helse vuur prijsgegeven te worden. Gij kent dat verstandeloze woord van die zeer slechte vrouw tot de keizer Caracalla, dat geen verstandige onder u zal goedkeuren: "Als het u gelust is het geoorloofd." En dat algemeen verbreide gezegde: "Kuisheid, Godsvrucht en geloof zijn private zaken, de koningen mogen gaan, waar het hun behaagt." Er is geen schoner en meer eervol voorrecht, er is niets, dat met vuriger liefde en groter zorg moet bewaard worden, dan de liefde tot en de dienst van God. Wat een groot wonder, wat een verbazingwekkende weldadigheid, dat die God, die zo heerlijk is, door ons, ellendige en nietige mensenkinderen heeft willen bemind en gediend worden, niet om iets ons te ontvangen, nademaal Hij aan niets behoefte heeft, maar om ons de volheid Zijner goedheid mee te delen. De oprechte vriendschap onder de mensen achten wij niet naar de moeite of het gemak, niet naar het voordeel of de schade, welke zij aanbrengt, maar om de lieflijkheid en de volmaaktheid der wederkerige liefde zelf. Al was het ook, dat God onze arbeid met geen beloning vergoedde, door geen heerlijkheid verzoette, zo zou Hij toch waardig zijn, om Zijns Zelfs wil boven alles bemind en gediend te worden. "Indien gij een liefhebber van God wenst te zijn, heb Hem lief met een oprecht hart en welgemeende verzuchtingen, heb Hemzelf lief, brand van liefde tot Hem, snak naar Hem; gij zult niets vinden wat aangener, beter, bestendiger is." (Over Ps. 85).

Dit zijn woorden van Augustinus: 'Wat is Christus, onze Zaligmaker, die zeer getrouwe Zielbruidegom? Is Hij niet geheel zoetheid, geheel barmhartigheid, geheel weldadigheid? Is Zijn genade niet beter dan het leven voor hen, die slechts eenmaal geproefd hebben, hoe zoet de Heere is?'

Hoort hoe die liefelijke Bernardus, die midden in die duistere eeuwen leefde, alle liefde en toewijding tot iemand of iets anders vergetende, zijn reine liefde tot die Enige verkondigt: 'De Naam van Jezus, zegt hij, is niet slechts licht, maar ook spijs. Hij is de olie, zonder welke alle zielspijs droog is; Hij is het zout, zonder hetwelk, al wat ons voorgezet wordt, onsmakelijk is; eindelijk, hij is honig in de mond, gezang in

het oor, blijdschap en tevens medicijn in het hart en al wat gesproken wordt, is zouteloos, zo deze naam niet wordt gehoord.'

Alzo spreekt hij op zeer schone wijze. Wie zou dan niet met de psalmist uitroepen: mijn ziel kleeft u aan! (Ps. 63). *En het is mij goed nabij God te zijn* (Ps. 73). En met de liefhebbende bruid: *Mijn Liefste is mijn en ik ben Zijne. Mijn Liefste is mijn, als een bundeltje mirre, dat tussen mijn borsten vernacht. Als een appelboom onder de bomen des wouds, zo is mijn Liefste onder de zonen; ik heb grote lust in Zijn schaduw en zit er onder, want Zijn vrucht is mijn gehemelte zoet.* (Hoogl. 2: 16; 1 13 en 2 2.)

Welaan dan, o jongeling! verblijd u in uw jeugd; heb de ijdelheid lief; jaag die bedrieglijke schaduw, welke u ontvlucht, na; koop tegen zo grote prijs, voor zoveel moeite dat eeuwig naberouw, hecht uw hart aan die ijdele en vergankelijke dingen om met dezelve als op het rad van Ixion voortdurend rondgedraaid te worden: geef toe aan uw lusten; keer u af van de tucht en verwacht het einde van uw loop, het loon op uw werk, dat Augustinus op deze wijze uitdrukt: Het vermaak heeft kwelling veroorzaakt en is voorbijgegaan; heeft gewond en is doorgegaan; heeft ellendig gemaakt en is weggegaan; heeft ongelukkig gemaakt en heeft verlaten. (Rede 3 over de Tijd); in overeenstemming met dit woord van de Apostel: Wat vrucht had gij toen van die dingen, over welke gij u nu schaamt? Want het einde derzelve is de dood. (Rom. 6).

Welaan dan, edelgezinde en hooggeachte hoorders, sieraden van dit Gymnasium, onze blijdschap en kroon, hoop van het Vaderland, hoop van de Staat, hoop van de Kerk, legt af alle last en de zonde, die ons lichtelijk omringt, loopt met lijdzaamheid de loopbaan, die u is voorgesteld, ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, Jezus. Heden indien gij Zijn stem hoort, verhardt uw harten niet. Bedenkt, dat niet Apollo, niet Pallas noch de andere droombeelden van de mythologische Theologie, maar de Wijsheid van God zelf, de Zoon van God, de Zoon der Gerechtigheid dit beroemde Gymnasium, deze studies, deze onze oefeningen bestuurt, dat Hij alle wetenschap, alle geestesbeschaving in Zijn handen draagt; dat Hij die studenten het rijkst beloont, van wie het verlangen om Hem te kennen en te dienen het grootst is geweest. Indien die zeer heerlijke God, die zeer liefhebbende Vader, die zeer toegenegen Broeder, die allerliefste Bruidegom, die zeer getrouwe Borg, Middelaar en Voorspraak, dat onbevleete Lam, geheel en al met Zijn Eigen bloed besprengd, met zoveel wonden bedekt, dat de beker van de toorn van God heeft uitgedronken, ja tot de hel toe om onzentwil is vernederd, iets groots of ongewoons van ons eiste, wie zou zich niet schamen, het te weigeren?

Waar Hij nu slechts een reine geest, een recht hart, een gemoed, doordrongen van wat edelmoedig en eerlijk is, van ons vraagt; waar Hij slechts eist en zelf zorgt, dat wij voor onze zaligheid, ons voordeel, onze eer zorgen, waar die hemelse Beminnaar van onze zielen des daags en des nachts waakt aan onze deurposten en ons, Zijn beminde, zo vurig zoekt dat Zijn hoofd van nachtdruppels is bevochtigd, hoe onbeschaamd en verhard zou het van ons zijn, als we Hem, die ons smeekt, bezweert en met ijver zoekt, afwezen en zoveel wij konden, het bezit en het bestuur van dit Gymnasium, van onze studies, van onze harten ontroofden?

Laten wij veel liever de hoogmoed en de eigenwaan, de traagheid, en de vadsigheid, de brasserijen en de drinkgelagen, de twisten en de krakelingen, de muiterijen en de partijschappen, de onreinheden en de hoererijen, als gezworen vijanden van de wijsheid van God, als pesten van alle Gymnasia en studies, door een leven in matigheid, rechtvaardigheid en Godzaligheid overwinnen! Laten wij aan de heilige en

openbare godsdienstoefeningen vlijtig en met opgewektheid deelnemen, de dag des Heeren, met terzijdestelling van onze gewone studies geheel wijden aan de oefeningen van de Godzaligheid en het onderzoek van de Schriften; laten wij bovenal elke dag gelukkig beginnen en eindigen met het lezen van Gods Woord, met gebeden en overdenkingen en het vernieuwen van de bekering en het geloof, die als voertuigen van onze studies zijn; opdat wat de heilige dingen betreft geen dag voor ons voorbijgaat, zonder de regel in acht te nemen, dat de beste orde bij al wat wij ondernemen, hetzij wij spreken of handelen, is: van God te beginnen en in God te eindigen. Tevergeefs toch hoopt hij op een gelukkigen en heilzame uitslag van zijn studies, die zijn God vergeet, die met ongewassen handen, d.w.z. zonder de verschuldigde heiliging van zichzelf, daarop aanvliegt. Zoals wij in God leven, ons bewegen en zijn, laten wij also God zoeken in al onze studies, Zijn goedheid smaken, Zijn wonderen tasten, tot Hem telkens zuchten met schietgebeden en smekingen; daarmee alles, hetzij wij lezen of schrijven, of ons aan beschouwingen overgeven, als met honigzoete liefelijkheden, als met geestelijke artsenijen en specerijen kruiden.

Dit is, zeer geliefde Toehoorders, de koninklijke weg tot die betere hoop, dit is de poort van de hemel, dit is de ingang tot dat onbeweeglijk koninkrijk, waarin de Drie-enige God Koning, de liefde de wet is, de eeuwigheid op alles haar stempel drukt; dit is de kampstrijd, dit is de wedloop naar de eindpaal, naar de kroon der rechtvaardigheid.

Maar omdat onze pogingen, onze raadgevingen, onze overredingen, onze redevoeringen vanuit de Theologische kathedr niets vermogen, zo niet de Heilige Geest inwendig onderwijst, (want, zoals Augustinus terecht heeft gezegd, is de kathedr op aarde, maar de Onderwijzer in de hemelen),

zo wenden wij ons weer tot U, o God, Vader, Zoon en Heilige Geest, die onze Schepper, Ontfermer, Verlosser en Heiligmaker bent; wij bidden U, verlicht ons verstand op krachtige en lieflijke wijze, buig onze harten, regel onze hartstochten, kruisig ons vlees, scheld de wereld en de satan, die ons verzoeken en aanvechten, bekeer ons en wij zullen bekeerd worden, trek ons en wij zullen U nalopen; werk in ons, opdat wij werken; geef wat Gij beveelt en beveel wat Gij wilt en Gij zult niet tevergeefs bevelen. Ontferm U over ons Vaderland, ontferm U over de Kerk, ontferm U over ons Gymnasium, bekeer de ongelovigen, versterk de gelovigen, richt ons allen op de weg des vredes naar het vaderland van de eeuwige heerlijkheid. U zij de lof, de eer en de heerlijkheid tot in alle eeuwigheid. Amen. Amen.